

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ОХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА: ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВИХ І ТЕХНІЧНИХ НОРМ

Віктор Ковальський,
*президент видавничої організації "Юрінком Інтер",
кандидат юридичних наук, доцент*

Ефективність реалізації охоронної функції залежить від багатьох факторів, зокрема взаємодії правових, політичних, технічних і соціальних норм.

У якому суспільстві ми бажаємо жити, яким має бути правовий порядок, система судочинства, правоохоронні і правозахисні органи, що втілюють конституційні гарантії нашої безпеки, залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників, волі української держави захистити права людини, відповідати перед нею за наслідки своєї діяльності (ст. 3 Конституції України). Комплекс цих питань складає ідеологічний сенс охоронної функції права. Проте ідеологія охоронної функції без наявності прагматичного інструментарію — це право без механізму його реалізації.

Відомчі підходи в даному разі, безумовно, не є остаточними, якими б привабливими зовні вони не виглядали. Так, згідно із положеннями Білої книги, що тлумачить завдання СБУ з реорганізації цієї інституції, ми переконуємося в тому, що керівники держави бажають бачити її,

по-перше, ефективною, динамічною й гнучкою в управлінні спеціальною службою, укомплектованою високопрофесійними кадрами, забезпечену на належному рівні матеріальними і технічними засобами; по-друге, її завдання, функції і напрями діяльності мають бути приведені у відповідність із сучасними потребами забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки; по-третє, об'єкти діяльності СБУ мають знаходитися в системі координат захисту прав людини і громадянина, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у контексті реалізації державної політики національної безпеки та інтегрування в європейські безпекові структури*. Актуальні завдання, що відбивають державні і відомчі інтереси, програми розвитку правоохоронних органів, можливо побачити на сайтах та у документах інституцій, що є відповідальними за реалізацію втілення в життя охоронної функції права**.

Проте "ціна питання" ефективності цієї функції полягає, на нашу думку, в реалізації вимог конституції і, зокрема забезпеченні невідво-

* Режим доступу: <http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?>

** Так, Кабінет Міністрів України надав Державній лісовій охороні статус правоохоронного органу. Про це йдеться в постанові уряду № 976 від 16 вересня 2009 року. Цією постановою Кабмін затвердив положення про державну лісову охорону. Співробітники Держлісохорони тепер мають право на

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

ротності відповідальності, недопущенні політизації і перевищення компетенції правоохоронних органів, мінімізації можливих обмежень у праві на пересування, належному інформуванні населення. Усе це має враховуватися при оцінці ефективності охоронної функції права, формі її реалізації, зокрема карально-захисної, що є адекватною сьогоденню. Ефективність охоронної функції має більшу значимість саме у захисному типі її реалізації, характерному для демократичного суспільства. Можливі й інші форми реалізації охоронної функції, зокрема тотально обвинувальна, каральна або репресивна, що є відомі виходячи з вітчизняної історії розбудови соціалізму в окремо взятій країні.

Державна внутрішня політика, яка базується на широкому і безоплатному доступі до правової інформації, захисному типі реалізації охоронної функції права, закономірно сприяє культивуванню у суспільстві політики солідарності з правом. Не маючи належного доступу до правової інформації, стикаючися з обвинувальними обструкціями у діяльності правоохоронних органів практично не можливо створити ефективну реалізацію охоронної функції права, а отже підтримати певні інституції, тим більш бути солідарними з ними у справі охорони правопорядку, прав і свобод люди-

ни. Низький доступ до правової інформації, а також існуючі надмірні обмеження у правовій сфері мають наслідком формування масового правового інфантилізму, втрату довіри до правоохоронних органів тощо.

Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 64 Конституції України). Конституцією і законами України передбачається можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина, передбачену статтями 30, 31, 32 Конституції України, під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства. Підстави і порядок здійснення заходів, пов'язаних із тимчасовим обмеженням цих конституційних прав і свобод людини й громадянина, визначені Кримінально-процесуальним кодексом України та деякими законами. В чинному КПК передбачена можливість застосування обмежень зазначених конституційних прав і свобод людини й громадянина (примусова виїмка із житла чи іншого володіння особи (стаття 141, частина четверта статті 178 КПК); арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (стаття 141, частина четверта статті 187 КПК); огляд і виїмка кореспонденції та до-

зберігання, носіння і застосування спеціальних засобів та зброї в порядку, встановленому законодавством, а також використання спеціальних транспортних засобів з кольорографічним забарвленням, написом та емблемою. Окрім цього, співробітники лісоохорони мають право зупиняти на території лісового фонду транспортні засоби і проводити їх огляд, а також вести у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, кіно- та відеозйомки. Охоронці лісу також мають право анулювати дозволи або інші документи на право використання лісових ресурсів в разі порушення лісового законодавства. Нагадаємо, що 16 вересня 2009 року Кабінет Міністрів схвалив державну цільову програму "Ліси України" на 2010-2015 роки, згідно з якою Держлісохоронагляд з інспектуючого органу перетворений на правоохоронний орган, у компетенції якого з'явилося право вчинювати примусові дії. Очікує свого втілення в життя проект реформування системи органів внутрішніх справ, в якому викладається про структурні зміни. Режим доступу: http://mvsinfo.gov.ua/official/lawpro-jects/040507_1.html.

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

В. Ковальський

слідження інформації, знятої з каналів зв'язку (стаття 1871 КПК). Відповідно до пунктів 7, 9 частини першої, частини другої статті 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, пункту 6 частини другої статті 7 Закону України “Про контррозвідувальну діяльність”, статті 15 Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” за вмотивованим рішенням суду можуть бути застосовані низка обмежень конституційних прав і свобод людини й громадянина, передбачених статтями 30, 31, 32 Конституції України (негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи; зняття інформації з каналів зв'язку; контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією; застосування інших технічних засобів одержання інформації. Про це нагадується, зокрема в Постанові №2 Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. “Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини й громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства”^{*}. Зазначене свідчить про можливість обмеження прав і свобод людини під час досудового слідства, що є чутливим в контексті дотримання конституційних гарантій недоторканності і виконання презумпції невинуватості особи.

Державна політика примушення до громадянського миру, до чіткого виконання правових ролей, елементарної правової дисципліни (фінан-

сової, податкової, судової, виконавчої, конкурентної), на наш погляд, з одного боку, посилює високу місію права в суспільстві і державі. З іншого боку, ігнорування в правовому житті принципів законності, мінімізації обмежень свободи, презумпції невинуватості, рівності осіб перед законом та судом призводить до свавілля, прийняття неправомірних рішень, як наслідок — недовіру до судових та правоохоронних органів, на яких покладено, зокрема виконання охоронної функції права.

Охоронна функція поряд з іншими правовими функціями держави набуває суспільнокорисних мотивуючих і організуючих ознак як цілісна на всіх рівнях державного управління, взаємодії влади й людини. Ефективність здійснення цієї функції не є достатньою щодо дотримання окремих її ознак (визначення певних підстав відповідальності, здійснення примусових заходів, застосування санкції тощо), оскільки в даному випадку маємо об'єктом не конгломерат певних елементів, а динамічне соціально-правове утворення. Йдеться про те, що система охорони права включає співвідношення регуляційних і охоронних механізмів, передбачає застосування організаційних, правових і технічних норм, взаємодію певних державних інституцій. У зв'язку з цим по-новому постає питання про комплексні правові реалії, такі як “національна безпека”, “державна безпека”, “правовий порядок”, “конфлікт інтересів”.

Динамічна організація соціальних процесів, розвиток демократії та становлення системи забезпечення конституційних прав людини

^{*} Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/>

має спиратися саме на політику врахування і взаємодії різних державних інституцій, їх відомчих інтересів, відшукання національного інтересу, який не заперечує правового порядку і конфлікту різних інтересів. Значне місце у складі факторів реалізації охоронної функції займають технічні норми, завдяки застосуванню яких реалізовуватиметься завдання охорони правового порядку. Так, 9 липня 2009 року Національна комісія з регулювання зв'язку прийняла рішення № 1581 щодо порядку обліку кодів IMEI (International Mobile Equipment Identifier, міжнародний ідентифікатор мобільного устаткування, це — п'ятнадцятизначний код, що є унікальним серійним номером кожного мобільного терміналу стандарту GSM; у перших шести цифрах міститься інформація про модель телефону, у наступних двох — про країну-виробника, інші цифри містять унікальний код і службові дані. При включенні в мережу IMEI автоматично передається оператору разом із номером телефону) та термінального обладнання мереж мобільного зв'язку та засобів, що не є мобільними телефонами. Згідно з цим рішенням Український державний центр радіочастот (далі — УДЦР) має забезпечити якнайшвидше прийом від операторів мобільного зв'язку, суб'єктів господарювання інформацію про термінальне обладнання мереж стільникового зв'язку, що містить коди IMEI та ідентифікується в таких мережах за цими кодами (системи сигналізації, охоронні системи, ноутбуки тощо). Йдеться про обладнання, яке залишилося в реалізації торговельної мережі після березня цього року. Згідно з рішенням відповідна інформація має бути

внесена до узагальненої бази даних кодів IMEI, а також даних про GSM-модулі, які призначені для застосування в іншому обладнанні та містять коди IMEI. До узагальненої бази даних зараз внесено понад 1,21 млн кодів IMEI мобільних телефонів, що знаходяться в реалізації. Як відомо, лише у 2007 році УДЦР надано дозволів на ввезення всього на 738 тис. мобільних телефонів, а продано було не менш ніж 9 млн. Отже, на митну територію України у цей період незаконно було ввезено від 92% терміналів. Втрати держбюджету в такому разі становлять кількості мільйонів гривень. Не менше втрачають потерпілі від крадіжок мобільних телефонів, ноутбуків тощо.

Згідно з чинним законодавством, всі мобільні телефони, які підключені до мережі мобільних операторів і діяли в їх мережах на цей час і до 1 вересня 2009 року включно, незалежно від терміну підключення, автоматично вважаються законними. Коди IMEI цих телефонів автоматично вносилися самим оператором до бази даних, яка ведеться УДЦР. Власникам цих мобільних телефонів не потрібно вчиняти ніяких дій щодо реєстрації придбаних раніше телефонів та перевіряти їх легальність. Ці телефони без будь-яких обмежень будуть обслуговуватися мобільними операторами і надалі. Що лишається робити, коли крадіжки мобільних телефонів стали справжнім лихом? Відповідно до статданих МВС, щодня реєструється сотні заяв про викрадення мобілок, причому заявляють в міліцію не більше третини постраждалих. Оперативні підрозділи органів внутрішніх справ відпрацьовують механізм пошуку зниклих телефонів за

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

серійним номером терміналу IMEI. Проте зростає й технічна грамотність крадіїв. Наприклад, після викрадення мобільного телефону вони не поспішають дзвонити чи продавати його. А IMEI коди легко “перепрошиваються” тобто змінюються шляхом застосування нескладних технічних засобів, і код телефону, зазначений у заяві потерпілого, більше ніколи не з’являється в мережах стільникових операторів. З цієї причини механізм обов’язкового примусового відключення викрадених мобільних телефонів мобільними операторами, запропонований сьогодні МВС фактично не діятиме, бо також базується на незмінності IMEI. Виникає запитання: як і що робити? Робота оперативних підрозділів із встановлення вкрадених терміналів ґрунтується на тому, що потерпілий повідомляє правоохоронним органам цей код. Органи мають розсилати технічні запити операторам мобільного зв’язку, а останні мають повідомити, під яким телефонним номером трубка з цим кодом ввійшла в мережу стільникового зв’язку. Подальший пошук зводиться до встановлення місця знаходження користувача вкраденого телефону, з’ясування джерела придбання, відпрацювання зв’язків збуту вкраденого. Витрати часу й сил не можна порівняти зі ступенем поліпшення розкриття злочинів. МВС не надає статистики знайдених мобільних телефонів. Традиційно усі зусилля правоохоронного органу зводяться до прийняття постанови у відмовленні у порушенні кримінальної справи. Тим більше, зняття інформації з каналів зв’язку можливо здійснити лише за ґрунтовним рішенням апеляційного суду, який вимагає проведення ретельних опе-

ративно-розшукових дій в межах процесуального законодавства й позапроцесуальних дій не дозволяє. А, отже, позитивне завершення таких заходів, як правило, відбувається при розкраданні особливо цінних мобільних телефонів, міцних контактів заявника з керівниками правоохоронних органів, чи коли заявник є технічно кваліфікованою і настирливою людиною.

Створення бази даних IMEI — це, можливо, вірний крок у боротьбі з крадіжками і з “сірими” терміналами, що завозяться в державу. Вітчизняна база даних “проблемних” IMEI з’явилася на сайті МВС, яка на сьогодні практично не працює. В неї вносяться лише ті номери, які фігурують у заявах потерпілих, які до того ж здебільшого в природі вже не існують через “перепрошивку”. Отже, навіть коли зобов’язати операторів блокувати номери бодай із цієї бази, це лише додасть роботи спілникам крадіїв, що здійснюють цю “перепрошивку”. Оператори мобільного зв’язку зрозуміло ніколи не погодяться на створення умов для зменшення кількості абонентів, що суперечить їх комерційним інтересам. Тому вони не відмовлятимуть у доступі в мережу телефонам із IMEI, що є вкраденими.

У багатьох європейських країнах діють заборони на реєстрацію в мережах усіх мобільних операторів телефонів із IMEI-кодами, зареєстрованих як украдені бодай в одній із них. Проте оператори України (як, до речі, і в Росії) не поспішають приєднуватися до цієї бази даних. Кажуть, що запровадження таких правил у Європі не надто знизило рівень крадіжок терміналів.

Таким чином, бачимо, що питання ефективності реалізації охоронної

функції права знаходиться не лише в галузі права. Воно має бути предметом державної правоохоронної політики, рівнем оцінки якої є охорона і захист прав і свобод людини, забезпечення її від конфліктів, зокрема конфлікту інтересів, внутрішніх і зовнішніх загроз, від перетворення правоохоронної діяльності у джерело підвищеної небезпеки, з одного боку, а з іншого — обмеження уседозволеності технічних операторів на обслу-

говування викрадених і “сірих” терміналів та інших технічних пристроїв на суверенній території української держави. ♦

ЦІКАВО ЗНАТИ

МІКРОХВИЛЬОВА ПІЧ

Мікрохвильова піч з'явилася завдяки проекту з розробки зброї.

Персі ЛеБарон Спенсер — (інженер-самоучка) — займався розробкою радарних технологій у великій компанії світового військово-промислового комплексу Raytheon. 1945 року, незадовго до закінчення Другої світової війни, він проводив дослідження з покращення якості радарів. Під час одного з дослідів Спенсер помітив, що шоколадний батончик, який був у нього у кишені, розтопився. Всупереч здоровому глузду, Спенсер відхилив думку про те, що шоколад міг розтопитися від тепла тіла — як справжній вчений він ухопився за гіпотезу, що на шоколад могло “вплинути” невидиме випромінювання магнетрона.

Спенсер прийшов у захват від свого відкриття. Після ряду експериментів була створена перша мікрохвильова піч вагою близько 350 кг з водяним охолодженням. Її збиралися використовувати в ресторанах, літаках, кораблях — тобто там, де необхідно було швидко розігрівати їжу.

За матеріалами сайту: <http://luxemag.ru>